

УДК 821.111-14.08

ОБРАЗНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ БУТТЯ У ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ СЕМЮЕЛА ТЕЙЛОРА КОЛЬРІДЖА

Романишин Наталія Іванівна

канд. філол. наук, доц.,

Національний університет «Львівська політехніка»

У статті здійснено аналіз особливостей вербалізації концептів, що становлять сутність буття людини у поетичному дискурсі англійського поета-романтика Семюела Тейлора Кольріджа шляхом визначення домінантної поетичної тематики, декодування вербальних образів, мотивів, символів, стилістичних засобів творення словесно-пластичної канви поетичного дискурсу, одиниць поетичного лексику автора, у принципах структурування якого зафіксована ієрархія релевантних для поета смислів.

Ключові слова: поетичний дискурс; англійська література; художній концепт.

Творчість кожного із майстрів слова підпорядковується певним художнім за-садам, виходячи з яких митець окреслює релевантну ціннісну парадигму, в межах якої мовно-естетичними засобами кодуються ключові домінанти буття, твориться неповторний текстосвіт національною мовою, у котрій першорядного значення набуває її образний ресурс, її символічність. Поет вибудовує власний поетичний світ відповідно до своїх етноментальних характеристик, психологічних основ, креативності мислення, переживання буттєвих цінностей. «Кожна естетична програма має свою парадигму буттєвих пріоритетів, у яких актуалізовані ті буттєві цінності, що визначають світоглядний і культурно-історичний формат епохи...» [Маленко 2010, 70-71].

Постать англійського поета-романтика Семюела Тейлора Кольріджа майже одноставно вважається однією із найунікальніших і найсуперечливіших, а відгомін його поезії відчутний у творчості символістів та представників інших художніх напрямів ХХ століття.

Дослідники творчості Кольріджа наголошують на домінуванні у його поезії мотивів підсвідомих, глибинних порухів людської душі, проводять паралель між міфопоетикою Кольріджа та вченням Карла Густава Юнга про архетипи свідомості та міф як втілення колективного позасвідомого, неоплатонізмом. Піднімають питання значимості морально-етичного та релігійного струменя англійського романтизму, зачинателем якого вважають Кольріджа. Дискутують з приводу амбівалентності авторських інтенцій у багатьох знакових творах як взаємодії яскравої чуттєвості та крайнього відчуження та індивідуалізму, втручання у хід історії та подій надприродного, нестерпного душевного страждання, спричиненого самонавіюванням та відчуттям людської гріховності. Вказують на можливість впливу творчості Кольріджа, його філософських та літературно-критичних праць на екзистенціалізм та сюрреалізм ХХ століття. По-різному підходять до розв'язання у його поезії та есеїстиці складного вузла проблем динаміки політичних,

соціальних, громадянських переконань, сприйняття поетом дійсних історичних закономірностей. У критичних працях дослідників творчості Кольріджа лейтмотивом звучить теза про креативну силу «істинно романтичної фантазії поета», багатозначність і складність його образів [Наливайко 1997; Дьяконова 1978; Елистратова 1960].

Специфіка поетичного тексту Кольріджа полягає в особливому способі конструювання складних моделей-знаків для надскладних явищ-денотатів – людини та проявів її духовного буття. При цьому зв'язок поетичного образу і антропоцентричного денотативного позамовного простору складний і неоднозначний, характеризується наявністю символічних, міфологічних, алегоричних ознак, на яких ґрунтується естетична значущість образу.

Метою запропонованої роботи є аналіз лінгво-естетичної специфіки відображення у поетичній картині світу Семюела Тейлора Кольріджа парадигми буттєвих цінностей – людина та її життя – шляхом визначення поетичної тематики, декодування вербальних образів, мотивів, тропеїстичних засобів творення словесно-пластичної канви поетичного дискурсу, одиниць поетичного лексику автора, у принципах структурування якого зафіксована ієрархія релевантних для поета смислів.

Аналізуючи творчу спадщину поета, науковці акцентують увагу на домінантності ідеалістичного, релігійного, інтуїтивно-ірраціонального світовідчуття, основою якого є тричленна модель «Людина – Природа – Бог». Його причини, як правило, шукають у запереченні матеріалістичного погляду на природу та людину, сповідуванні поетом погляду на мистецтво як посередника між людиною та природою, як образне вираження філософії, ідеального відображення світу думки і чуття, як форму прояву божественного, усвідомлення недосконалості світу, що постійно перебуває у стані боротьби добра зі злом, де «митцю належить важлива місія нести світову скорботу високо і гідно, апелюючи до ідеалів та ідеального» [Маленко 2010, 185]. І хоча сам Кольрідж у вірші *Sigh* заявляв “*sorrow had proclaim'd me man*”, печаль і меланхолія у його поезії – не результат трагічного, песимістичного світовідчуття, а активне, чуттєве реагування на дійсність (*And all misfortunes were but as the stuff / Whence Fancy made me dream so happiness : / For hope grew round me, like the twining vine*), що продукує широкий спектр буттєвих проблем, які можуть бути вирішені шляхом поетичної рефлексії над сутністю людини. Поетичне кредо митця, таким чином, висловлене рядками поезії *Ode to Tranquility*: ***The feeling heart, the searching soul / To thee I dedicate the whole! / And while within myself I trace / The greatness of some future race. / Aloof with hermit-eye I scan / The present works of present man*** – (*Ode to Tranquility*), що зображають поета-самітника з серцем, яке відчуває, й душею, яка знаходиться у пошукові відповідей на питання буття, в основі яких лежить архетипове конструювання світу, де «все у нас і поза нами»: *O the one life within us and abroad / Which meets all molion and becomes its soul... (The Eolian Harp)*.

Особливе місце у концептуальній структурі ліричної поезії Кольріджа належить концепту ЖИТТЯ. Людське буття і людина як цілісність стає об'єктом

художнього аналізу і відтворення, матеріалізуючись у поетичному тексті у формі співіснування словесних образів ідеального (думки, почуття, стану, ідеї, бога), що існують поза часом, є незмінними та вічними, та реального, індивідуально неповторного, своєрідного, змінного (вчинків та дій, фізичних проявів, явищ природи). Вербальна парадигма образів, що актуалізують загальну, всеохоплюючу, недиференційовану сутність життя і людини у ліричній поезії Кольріджа архетипові за своєю природою. Вони зумовлені чуттєвим, психоемоційним сприйняттям дійсності, яке є первинним порівняно до свідомого, раціонального.

Своє бачення суперечливої природи земного людського життя Кольрідж висловив у поезії *Human life, On the Denial of Immortality*. Ідея миттєвості життя виражена традиційними метафорами *life's brief flash, if the Breath be Life itself*; хронологічний аспект швидкоплинності життя – у порівнянні земного існування до пориву вітру: *we fare/ As summer-gusts, of sudden birth and doom*.

Художнє відображення смерті побудоване на психологічному явищі евфемізування смерті у вигляді темряви та активізації архетипової дієсхеми проковтування смертю своєї жертви у метафоричному виразі *if total gloom / Swallow up life's brief flash for aye*. А сама людина мислиться як особливе творіння природи. Амбівалентність авторської оцінки людини як творіння природи розкрита крізь метафору «людина – незавершена ваза», «людина – випадкове/несвідоме творіння природи», на яке вона споглядає безпристрасно і відсторонено.

Традиційним метафоричним уподібненням людини до судна, що не має визначеної мети руху (*O Man ! thou vessel, purposeless, unmeant*), людського соціуму до вулику трутнів (*Yet drone-hive strange of phantom purposes!*), людського життя до тіні (*costless shadows of thy shadowy self*), відображення відображення (*Image of image, Ghost of Ghostly Elf*), поет маніфестує зорієнтованість на ідеальному як протиставленню реальному та запереченню повсякденності, звичності, усталеності.

Буття людини у його психоментальній специфіці складає підґрунтя аперцептивного тла всього словесно-образного комплексу поезії Кольріджа та одночасно стає джерелом подальших аспектів сприйняття та усвідомлення багатьох лінгво-художніх (символічних, алегоричних) моделей, продукованих художнім контекстом упродовж подальшого розвитку національного словесного мистецтва. Так, поезія *The Suicide's Argument* яскраво маніфестує дидактичність змісту та форми поетичного твору, а своєю «сюжетною оболонкою» становить своєрідний перегук з просвітницькою європейською та, можливо, бароковою українською поетичною традицією, яка характеризувалась загостренням прагнення творчої самореалізації особистості, самовираження в акті творення власного буттєвого локусу, характеризувалася тенденцією до відбиття суперечливого, стрімкого руху духовного розвитку людства, смисл якого прихований у безмежній різноманітності речей [Іваньо 1987, 179], пропагуванні активної діяльності свідомості, маніфестації багатовимірності життя, сутність якого розкривається лише за активної діяльності розуму суб'єкта та роботі почуттів.

Метафоричне усвідомлення життя як питання, на яке людина повинна знайти відповідь, задає сюжетне розгортання аналізованої поезії (*the life was the question, a thing sent to try*) та є одним з проявів прототипової метафоричної схеми: «життя – інформація», що відзначаються високою частотністю на всіх етапах розвитку національної художньої літератури від середньовіччя до постмодернізму [Белехова 2002, 175-178]. У формі поетичного діалогу між людиною та природою автор робить висновок, що людина не наважиться свідомо піти з життя, якщо знайде його зміст у активному пізнанні, активній діяльності розуму і духу: *Think first, what you ARE! Call to mind what you WERE! / Make out their invent'ry; inspect, compare! / Then die – if die you dare!* І цей авторський поетичний висновок ґрунтується на досягненнях попередньої та сучасної філософської думки про життя як спосіб буття істот, наділених внутрішньою активністю, філософії життя, яка полягає в тому, що в саме життя закладено певні знання і саме життя зорієнтоване на усвідомлення себе. «В такий спосіб складниками концепту життя постають самопізнання, історична свідомість і момент переживання, що набуває чистого вираження у великому мистецтві» [Краснобаєва-Чорна 2007, 49].

Осмислення зовнішнього і внутрішнього світу людини у поезії Кольріджа відбувається із залученням образних моделей, для яких характерна символічність поетичного слова, багатогранність його семантичних відтінків, із застосуванням поетичних формул, що відображають багатство суб'єктивних чуттєвих проявів, аксіологічних конотацій, які в добу романтизму виступили кодами нової художньої свідомості, фактом художньо-естетичного новаторства у використанні образних потенцій національної мови як основного інструменту творення індивідуальної мовно-концептуальної картини світу митця і одночасно виявились переосмисленням традиційної словесної практики: уподібнення людини до пташки, об'єкту живої і неживої природи, рослини тощо.

Паралелізм між світом природи і природними проявами та духовним світом людини стають основою структури всього тексту, в якому і окреме слово-образ, і контекстне поєднання образів, і суцільний текст символічно навантажені. Невичерпна глибина смислових, емоційно-оцінних, експресивних аспектів символів зумовлена лінгво-естетичною актуалізацією в поетичному контексті міфологічних сенсів, архетипних етноментальних програм сприйняття слова-образу як провідника в ірреальний, духовний світ. Ілюстративним в цьому сенсі є вірш *Lines To A Beautiful Spring In A Village*, розкодування символічної семантики якого ґрунтується на традиційному, архетиповому уявленні про воду як джерело життя та відповідному багатстві асоціативних ресурсів символу «струмок». Домінантна мотивуюча концептуальна ознака символу води «життя» ускладнюється за рахунок контекстного паралелізму у зображенні струмка як елемента природи і звичних побутових ситуацій як елементів земного життєвого циклу людини від народження до старості, відбувається за рахунок асоціативної сполучуваності вербальних образів і введення у поетичний контекст фольклорних та міфологічних поетизмів, здатних до асоціативної множинності та нашарування нових смислів на традиційне семантичне ядро образу.

Поезія є актуалізацією розгорнутої метафори «життя – водний потік (струмок)» (*Life's current*), що здійснюється шляхом відтворення «прозорих» сюжетних ситуацій об'єктивного, фізичного світу; інтеграцією у контекст твору мікрообразів «людина – паперовий кораблик», «життєві турботи – хмари, які відображаються на поверхні струмка»; актуалізацією стану ліричного героя крізь відтворення відповідно опозиції психо-емоційного сприйняття доквілля на початку та в кінці вірша, які, у свою чергу, прочитуються як асоціативно-образні кореляти відповідних буттєвих категорій «активності – пасивності», «спокою – руху, діяльності» тощо, порівн.:

*Once more, sweet stream! With slow foot wand'rin gnear,
I bless thy milky waters cold and clear.
 Escaped the flashing of the noontide hours,
 With one fresh garland of Pierian flowers
 (Ere from thy zephyr-haunted brink I turn)
My languid hand shall wreath thy mossy urn.
 Life's current then ran sparkling to the noon,
 Or silvery stole beneath **the pensive moon:**
Ah! Now it works rude brakes and thorns among,
Or o'er the rough rock bursts and foams along!*

Струмок в аналізованій поезії стає символом єднання реального та міфологічного світу, земного та небесного життя, часових планів минулого і теперішнього.

Символіко-поетичне освоєння проблематики сутності життя та його окремих аспектів у творах Кольріджа відбувається шляхом залучення у текстову структуру процесів образного збагачення семантики лексем-космонімів (*the star of eve – Wisdom*), фітонімів (*white-flower'd Jasmin, and the broad-leav'd Myrtle – emblems of Innocence and Love!*), візуальних та акустичних проявів природи (*sunbeams dance – tranquillity, idle flitting phantasies; The stilly murmur of the distant Sea – silence*), кольороназв (*pale orb to shroud; the gatlier'd blackness lost on high; the slant beams of the sinking orb; Live in the yellow light, ye distant groves! And kindle, thou blue Ocean*), оновленням естетичних ресурсів традиційних поетизмів, створених за допомогою лексики, що належить до певних ЛСГ «пори року – періоди людського життя», «пори дня і ночі – періоди людського життя / емоційні стани» (*as the star of evening flung its beam; Therefore all seasons shall be sweet to thee; Life's noisiest hour; the fair light of Dawn; And winter slumbering in the open air; Wears on his smiling face a dream of Spring!*). У результаті, метафоричне слово, у якому складна суть явища виражена за рахунок поруху глибинних міфологічних сенсів (вечір, ніч, темрява – старість, смерть та світло, ранок – молодість, життя) та спадкових, універсальних фольклорних образів (весна, літо – молодість, життя), стає містким, пластичним, не позбавленим новизни, інтенційно спрямованим на створення прогнозованого психоемоційного тла поетичної рецепції.

Для Кольріджа важливе уявлення про світ як про органічний процес, де «всемогутній дух і природа єдині, хоча й внутрішньо суперечливі, і кожна їх частка,

якою малою вона не була, містить у собі якості всього матеріального Всесвіту» [Горбунов 2004, 12].

Вивершенням екзистенційних доміант у просторі художнього світосприйняття Кольріджа є акумуляція словесно-поетичних образів, що вербалізують «вічні» концепти, опрацьовані європейським культурним та філософським контекстом – Бог, доля, призначення людини, діяльність.

Крізь поетичне слово автор прагне здійснити свою головну функцію – осмислення зовнішнього та внутрішнього світу людини, а також позалюдську трансцендентність. «Крізь слово пропускається авторський задум митця, втілюючись у відповідних образних моделях, формулах, що призначені реалізувати потрібну ідею, навіяну внутрішніми трансцендентними пориваннями» [Маленко 2010, 185-186], що провокує багатство тропеїки, породжує актуалізацію вторинних значень слова, розмаїття семантичних відтінків. Образні номінації концептів бог, душа, доля, фортуна, людина у Кольріджа засвідчує, з одного боку, реанімацію міфологічних, фольклорних форм, вкарбованих у мовному знакові традиційних персоніфікацій, порівнянь, епітетів, з іншого – протиставлення колективному духу попередніх епох індивідуального образного коду, художньо-естетичних інновацій у поводженні зі словом як основним елементом творення індивідуальної мовно-концептуальної картини світу творчої особистості.

Доля у Кольріджа традиційно ототожнюється з абсолютною владою, сліпим гравцем, тягарем: *meanly thus complain of Fortune's power / When the blind Gamester throws a luckless die. Bears on its wing each hour a load of fate*, а сама людина – одинокий мандрівник (*Pale Roamer through the Night*). Співвідносячи ліричного героя із космосом природи, що надає людині життєвої енергії і життя, Кольрідж одночасно усвідомлює обмеженість людського розуму (*These shapings of theunre generate mind; / Bubbles that glitter as they rise and break / On vain Philosophy's aye-babbling spring*) і людського земного існування. Плинність, миттєвість життя метафорично відтворені в образі пориву вітру, *Wild as th' autumnal gust, the hand of Time*, ідея неблаганності часу – використанням традиційного поетизму «рука часу», «час – пісок» та оказіонального авторського неологізму: *scytheless Time with branny hands / Barren and soundless as the measuring sands*, що актуалізує суміщення меж концептуального сприйняття часу і смерті. Єдність протилежностей (смутку і радості), змінність форм, що є логічним законом існування, символізуються у зміні дня і ночі, сонця, що заходить за грозові хмари і з'являється знову (*Yon setting sun flashes a mournful gleam Behind those broken clouds, his stormy train: To-morrow shall the many-colord main In brightness roll beneath his orient beam!*). Бог – мислиться як першоджерело досконалості, краси, розуму, першопричина життєвих благ і випробувань.

Поетичне слово семантично переважане, зовнішня реальність, опосередкована поетичною лексикою, відходить на задній план, натомість створений образ використовується для відображення нової, поетичної реальності, ідеї. Частотність появи образних доміант (*the silent sky, pure serene, long eve, so balmy and*

serene, This night, so tranquil, calm as the gliding Moon, the heavenly spark serene), регулярні моделі лексичної сполучуваності та структурно-семантичні варіації певного образного уявлення відображають відповідні аспекти індивідуальної естетико-пізнавальної діяльності та у своїй сукупності становлять основу виявлення естетичної інформації про відповідну денотативну сферу мікро- та макросвіту, уособленням якого вони постають. Наприклад, буттєва паралель «спокій – діяльність» відображена у поезії *Hymn Before Sun-Rise, In The Vale Of Chamouni* розгалуженою системою образів: гора, долина, небо – пташка, пісня/гімн/мелодія/голос, потік, що інтерпретуються як смислові точки відліку у розгортанні асоціативно-образних паралелей, виражених мовними елементами, зв'язок між якими вимагає реконструкції для адекватного розуміння концептуальної інформації. Так, у перших рядках поезії автор закладає дві траєкторії руху концептуальної інформації, вдаючись до прийому контрасту між непорушністю гори та нестримним потоком рік у її підніжжя, посиленого акумуляцією тропеїчних структур (епітетів, персоніфікацій, метонімії), що в межах аналізованого мікроконтексту набувають протилежних смислів: *The Arve and Arveiron at thy base / Rave ceaselessly; O sovran Blanc... / thou, most awful form' / Risest from forth thy silent Sea of Pines, / How silently! Around thee and above / Deep is the air and dark, substantial, black; An ebon mass: methinks thou pierces tit / As with a wedge! But when I look again / It is thine own calm home, thy crystal shrine / Thy habitation from eternity!*

Споглядання величі природи у стані спокою, абсолютним втіленням якого в аналізованому творі є гора Монблан, є передумовою пізнання величі і сутності трансцендентного і самого буття – уславлення величі творця ліричним суб'єктом є найвищим проявом діяльності людського духу, рух і розвиток якого корелює з активністю природи: *Awake, my soul! Not only passive praise/ Thou owest! Not alone theses welling tears, / Mute thanks and secret ecstasy! Awake, / Voice of sweet song ! Awake, my heart, awake ! /Green vales and icy cliffs, all join my Hymn /...Thou dread Ambassador from Earth to Heaven / Great Hierarch! Tell thou the silen tsky / And tell the Stars, and tell yon rising sun / Earth, with her thousand voices, praises God.*

Дослідження мовно-концептуальних та образних площин поетичних творів Кольріджа засвідчує такий спосіб освоєння дійсності, який ґрунтується на пріоритеті внутрішнього, суб'єктивного, емоційного, чуттєвого світу над світом зовнішнім, фокусуванні на ментальному образі світу, породженого самобутнім почуттям митця. Лірика Кольріджа засвідчує особливий прояв базових постулатів романтичної естетики, де лінгво-креативна особистість митця набуває особливої ваги як вияв божественного начала в людині, віру в те, що в духовному світі відбився весь універсум. Внутрішнє життя, свідомість у вигляді форм чуття, чуттєве споглядання буття стають основними емотивно-смисловими маркерами поетичної картини світу Кольріджа. Відповідно актуалізація художнього концепту людського буття у поезії Кольріджа відбувається у площині, де основними центрами тяжіння стають сфера психоемоційної діяльності людини (фантазія, інтуїція, емоції, «голос серця»), міркування над сенсом життя і таїною смерті, долі). Це втілена

автором відповідь людського духу на прискорений рух історії, на злам старих засад та катастрофічну неминучість нових перетворень і прагнення по-своєму зрозуміти характер світового розвитку, що виявився непідвладним розуму.

Романишин Н.І., канд. філол. наук, доц.

Национальный университет «Львовская политехника»

Образная интерпретация бытия в поэтическом дискурсе Самюэля Тейлора Кольриджа

В статье проведен анализ особенностей вербализации концептов, которые составляют суть бытия человека в поэтическом дискурсе английского поэта-романтика Семюэла Тейлора Кольриджа путём определения доминантной поэтической тематики, декодирования вербальных образов, мотивов, символов, стилистических приёмов создания словесно-пластической канвы поэтического дискурса, единиц поэтического лексикона автора, в принципах структурирования которого зафиксирована иерархия релевантных для поэта смыслов.

Ключевые слова: поэтический дискурс; английская литература; художественный концепт.

Romanyshyn N.I., Ph.D, Associate Professor

Lviv National Polytechnic University

Imaginary Interpretation of Existence in Samuel Taylor Coleridge's Poetic Discourse

The author analyses the verbalization of peculiarities of the concepts which constitute the essence of human existence in the poetic discourse of English romantic poet Samuel Taylor Coleridge by means of defining the dominant poetic theme, decoding of verbal images, motives, symbols, stylistic devices empowering the creation of poetic discourse imagery texture, elements of the author's poetic lexicon which embody through their structural construction certain senses relevant for the poet.

Key words: poetic discourse; English literature; literary concept.

Література:

1. *Белехова Л. І.* Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04 / Л. І. Белехова. – К. : КНЛУ, 2002. – 476 с.
2. *Горбунов А. Н.* Воображения узывный глас (Поэзия С. Т. Кольриджа) / А.Н. Горбунов // С.Т. Кольридж. Стихотворения. – М. : Радуга, 2004. – С. 7-42.
3. *Дьяконова Н.Я.* Английский романтизм. Проблемы эстетики / Н.Я. Дьяконова. – М. : Издательство «Наука», 1978. – 209 с.
4. *Елистратова А.А.* Наследие английского романтизма и современность / А.А. Елистратова. – М. : Издательство Академии Наук СССР, 1960. – 505 с.
5. *Иваньо І.В.* Українське літературне барокко / І.В. Іваньо. – К. : Наукова думка, 1987. – 300 с.
6. *Краснобаєва-Чорна Ж.* Класифікаційні параметри концепту ЖИТТЯ/ Жанна Краснобаєва-Чорна // Лінгвістичні студії : Зб. наук. праць. / Укл. : Анатолій Загнітко (наук. ред.) та ін. – Донецьк : ДонНУ, 2007. – Випуск 15. – С. 48-54.
7. *Маленко О.О.* Лінгво-естетична інтерпретація буття в українській поетичній мовотворчості (від фольклору допостмодернізму) : [монографія] / Олена Маленко. – Харків, 2010. – 488 с.
8. *Наливайко Д. С, Шахова К. О.* Зарубіжна література ХІХ сторіччя. Доба романтизму : [підручник] / Д.С. Наливайко, К.О. Шахова – К : Заповіт, 1997. – 464 с.

Стаття надійшла до редакції 12.11.2015.